

Figur 1 Admiralveien 9 slik det ser ut i dag

Admiralveien 9 – «En ukjent handelsgård på Karljohansvern?»¹

- Hvordan er det mulig å fortelle en bygnings historie når den endrer bruk?
- Hvordan forholde seg til de fortellingene som er kommet til underveis?
- Hva er gjort fra det ble oppført og frem til i dag?
- Hvordan er det gjort?
- Hvordan er handelsgårdens historie fortalt slik bygningene fremstår i dag?
- Kunne det vært gjort annerledes?

¹ Tittel hentet fra Gjengangeren ved Rolf Kristensen

Innhold:

INNLEDNING:

- Horten og Karljohansvern
- Historie
- Innfallsvinkel, mål og metode
- Bygningsmiljø og typologi
- Bygningsbeskrivelse

BYGGEOPPGAVEN:

- Marketenteri
- Marketenteren og de øvrige beboere

BYGNINGSHISTORIE:

- Branntakster
- Linstow/Sverdrups mønstertegninger
- Hva bygningen fortalte

OPPSUMMERING:

- Refleksjon
- Konklusjon
- Anbefaling

1901-2020:

KILDER:

INNLEDNING:

Horten og Karljohansvern:

Admiralveien 9, gårds - og bruksnummer 124/13. I dag seksjonert til et sameie, «Gaard no. 2» med tre seksjoner, og ligger på Karljohansvern utenfor Horten i Vestfold og Telemark fylke.

Figur 2 Horten og Karljohansvern.

Figur 3 Admiralveien 9

Horten er en kystkommune med en kystlinje på 40 kilometer fra Tønsberg kommune i sør til Re kommune i nord og kommunen bærer en stolt maritim historie. Marines hovedbase ble flyttet til Karljohansvern i Horten i 1818 og lå der til 1963. Marinens hovedverft ble senere Horten Verft og eksisterte fram til 1987. I de senere årene har en rekke små bedrifter etablert seg i her. ²

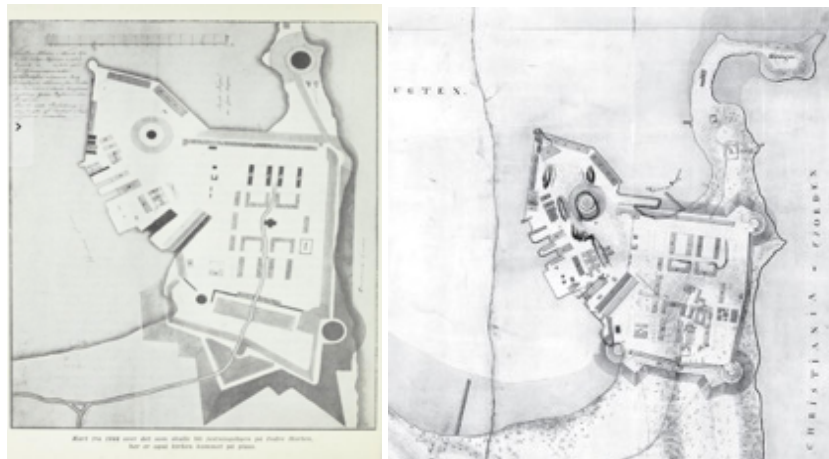
Historie

Admiralveien 9 har ikke tilhørt Forsvaret, men vært privateid som en del av Horten gård. Derfor finnes det lite arkivert informasjon om bygningene. Det vi tror vi vet er at det har vært et «servicebygg» for Marinen. Kanskje også en «skyss-stasjon» i forbindelse med fergeleiet til Moss fra Horten som tidligere lå mye lenger nord. Karljohansvern er fremdeles en marinestasjon, etablert i 1819 som Horten Værft. Men i dag blir store deler av det tidligere anlegget brukt til sivile forhold.

Etter 1814 måtte Norge ha et bedre forsvarsverk. Marinestasjonen skulle egentlig ikke ligge her, men ved en tilfeldighet ble Karljohansvern valgt. Historien forteller at Ingeniørbrigaden fikk i oppdrag å lete etter et egnet sted for et hovedverft, og så blant annet på Svelvik og Jeløya. De kom med hest fra vestfoldsiden med båt over til Jeløya. På veien mistet en av dem ridepisen og de måtte tilbake dagen etter. Under arbeidet overnattet kommisjonen i Horten, og mens de gikk en kveldstur innså de at stedet hadde akkurat de kvalitetene de letet etter. Marinestasjonen ble opprettet i 1818 og var marinens hovedstasjon fra 1850, da den avløste Fredriksvern. Verftet som ble etablert for bygging av orlogskip ble påbegynt i 1820 og det første skipet, en fregatt ble sjøsatt 1828. Garnisonskirken som nå er Horten kirke ble innviet i 1855 og tegnet av Chr.H. Grosch i 1852, Samme år oppkalte Oscar 2. stedet etter sin far og det fikk navnet Karljohansvern. ³

Figur 4 kart fra 1832

Figur 5 og 6 kart fra 1844

Befestningene bestod av fire strandbatterier og to fort som ble anlagt 1852-59. Boligene som ble reist for arbeidere og soldater knyttet til verftet på Karljohansvern ble etterhvert grunnlaget for Horten by.

² Hentet fra Horten kommunes nettsider

³ Rolf Baggetun (1960)

Admiralveien 9 ligger i enden av Admiralveien som de siste husene mot Vollane, en åpen slette som grenser til et stort friareal. Ved siden av en tusen år gammel eik et steinkast fra stranden med langside og hage mot Østfold og Jeløya. Anlegget er opprinnelig fra 1840.

Bygningsmiljø og typologi

Figur 2 Vollveien 3

Figur 3 Horten Gård og "Gamle Horten".

Figur 4 Rekkehus 50 tallet

Anlegget ligger nord/syd i et bygningsmiljø fra ulike tidsepoker bestående av frittstående bygninger, eldre gårdsanlegg, garnisonsbygninger og et område med rekkehus og tomannsboliger fra femtitallet. Typologien oppleves ganske ensartet med stort sett én og to etasjers bygninger med skråtak med hel eller halv valm.

De tidligere garnisonsbygningene og særlig verfts-bygningene i tegl med kirken og verftsporten tegnet av Arkitekt Grosh i gotisk stil har sin egen særegne typologi og forteller om Karljohansverns identitet og historie som orlog-stasjon og skipsverft.

Jeg går ikke inn på de bygningene og marinens historie, men fokuserer på de private boligene med utspring fra Horten gård. Fordi Karljohansvern har vært marinestasjon er verfts-bygningene og tilhørende bygninger godt dokumentert og beskrevet. De private boligene har ikke blitt dokumentert på samme måte, selv om de har hatt en tett relasjon til sjøforsvaret og verftet.

Nasjonale Festningsverk har ansvar for bevaring av bygningsmassen som tilhører forsvaret. Alt av opprinnelige bygg eid av forsvaret er fredet inkludert utearealene. Mens private hus som Admiralveien 9 er regulert som hensynssone.⁴

Bygningsbeskrivelse:

«Gaard no.2» som ble til «Karljohansvern 3 (KJV 3)» som nå er sameiet «Gaard no.2 med adresse Admiralveien 9.

⁴ Hensynssoner i reguleringsplan er regulert i plan- og bygningsloven § 12-6. Hensynssoner er rettslig bindende. Det innebærer at de setter rammer for grunneierens adgang til å sette i gang nye tiltak på eiendommen. Hensynssonene må også legges til grunn når bygningsmyndighetene skal ta stilling til søknader om tiltak.

Figur 5 Anlegget sett fra sjøen

Figur 6 Adkomst

Mot havesiden kneiser den to etasjers bygningen på toppen av bakken med utsikt mot Jeløya med de to sidebygningene som så vidt henger sammen med hovedbygningen og danner et gårdsrom forbundet med en «tett loggia» som den fjerde vegg. Anlegget oppleves som lukket og man går ikke inn i gården mot hovedbygningen dersom man ikke er buden. Det er lettere å rope over gjerdet til en av sidebygningene. Inne i gården er det et trappehus som forstyrrer helheten og lager det litt trangt slik at inngangen til hovedhuset blir lite synlig.

Figur 7 Steinrenne

Figur 8 Trappehus mot nord

Figur 9 Sidebygning syd

Anlegget er godt vedlikeholdt og er hvitmalt med rød taksten. Det er naturstein grunnmurer med en karakteristisk renne i naturstein foran bygningene på vestsiden langs hele anlegget. Denne fortsetter også på nordsiden av sidebygningen mot eika og leder regnvann ut fra anlegget.

Et trappehus til på enden av den nordlige sidebygningen lager rot og asymmetri i arkitekturen.

Ingen av sidebygningene har tilgang til gården, noe som oppleves som unaturlig da gården er et viktig karaktertrekk ved anlegget. Bygningene samler seg rundt et fellesskap som ikke er gjennomført. Sidebygningene har begynt å leve sitt eget liv med egne innganger, hager og bearbejdet utearealer. Mot syd henvender huset seg mot rekkehusbebyggelsen og tilhører en forlengelse av denne, mens den andre mot nord oppleves mer isolert og frittstående. Anlegget har i utgangspunktet en samlende typologi/form, som er i ferd med å gå i oppløsning.

Siden vi ikke kan gå inn fra gården, må vi ut av gårdsrommet for å komme inn i den nordre sidebygningen:

Figur 10 Hovedrom mot nord

Figur 11 Hovedrom mot gården

Figur 12 "Mellomrom"

Gjennom et vindfang eller entré kommer vi inn til den egentlige bygningen. Slik den ser ut i dag er den på vei til å bli tilbakeført. Med et stort hovedrom med kjøkken og opphold, et mellomrom og bad i 1. etasje. Hovedrommet har en brannmur i tegl med en etasjeovn og kjøkken langs veggen mot gården.

Dimensjoneringen av hovedrommet sammen med de forholdsvis store vinduene på tre sider og en dobbel dør mot haven gir en fin romlig opplevelse med vakkert lys, på tross av at rommet fremstår ganske uferdig.

Ytterveggene i 1. etasje er rappet ubehandlet leirpuss, med lav brystning i begge rom. Nye vegger er oppført i gran glattpanel, mens badet er tapetsert og fremstår i 1980 talls drakt. Dørene er fra ca 1840 og er foreløpig ubehandlet, noen pusset og sparklet.

Kjøkkeninnredningen mot gården har beholdt et felt med original leirpuss, farge og tapet. Himlingene er synlig bjelkelag med en kombinasjon av nye og gamle himlingsbord. Tre av bjelkene er skjøtt og det er merker etter tidligere vegger. Nytt gulv i hovedrommet, i mellomrommet mot øst er det gjenbruk av gulv fra tidligere perioder.

En trapp fører opp til 2. etasje der siden mot vest er blitt «sovesal». Resten er uisolert råloft.

Bebyggelsen på Karljohansvern kan defineres som et mindre tettsted og Admiralveien 9 som et gårdstun. Anlegget er i dag bolig for eiere, seksjonert til «Sameiet Gaard 2»

Takene er halvvalm, med vanlig saltaksform mot øst på sidebygning nord. Det er saltak også på tilbygget i gården, mens tilbygget på sidebygning nord har pulltak. Takene er tekket med takstein i krum uglassert tegl. Med unntak av pulltakene som er i asfaltpapp.

Veggkonstruksjonen er lafteverk med kledning. Vertikal trepanel med over og underligger uten kantprofil på sidebygningene med unntak av vestvegg sidebygning nord som har vertikal trepanel med over og underligger med høvlet treprofil.

Hovedbygningen har liggende trepanel med høvlet kantprofil og tilbyggene som har kommet til senere har vertikalt trepanel med over og underligger med høvla kantprofil.

Grunnmuren på det opprinnelige er naturstein uten bindemiddel, tørrsteinsmur. Mens tilbyggene har pusset tegl.

Overdekking i alle hus med trebjelker og tregulv. Hovedhuset har kjeller med ganghøyde, mens sidebygning nord har kryperom.

Hovedbygningen er i 2 1/2 etasje, mens sidebygningene er i 1 ½ etasje.

Det opprinnelige anlegget er bygget mellom 1825 og 1849, mens tilbygg (trapperommene er bygget mellom 1875 og 1899 eller 1900 og 1924. Anlegget er ombygget og istandsatt, godt bevart og godt vedlikeholdt.⁵

Figur 13 Originalt vindu i hovedhus

Figur 14 Vinduer i sidebygning nord

Gaard nr 2 eller KJV 3 følger også senempirens standard med unntak av vinduene i sidebygningene. Det er toramsvinduer med bare to glass i hver ramme i sidebygning nord. Den opprinnelige befalsmessa på «Gamlehorten» har tilsvarende vinduer, som kan tyde på utskifting av samme byggmester på samme tidspunkt (1860?). Branntakstene forteller ingenting om dette.

Karakteren i anlegget følger senempirens stiluttrykk med halvvalmet tak, liggende panel, hjørnekasser og markerte etasjeskiller.

Hovedhuset og deler av sidebygning syd har tidstypiske vinduer, torams med tre glass i hver ramme. Det er et originalt vindu i hovedhuset inn mot gården.

Innfallsvinkel, mål og metode

⁵ SEFRAK kodeliste

Mitt forhold til Admiralveien 9, Hus 2 eller Karljohansvern 3, beskrevet i teksten som sidebygning nord, er at vi overtok denne i 2001. Fra den gang og frem til nå har huset avdekket mer og mer av sin opprinnelige identitet og tidligere liv. Vi ønsket å tilbakeføre til noe som var mer tidstypisk for anleggets opprinnelse anno 1840. I denne prosessen fant vi spor som kan bekrefte at huset ikke opprinnelig var tenkt som bolig, men som et handelssted. At anlegget i tillegg er bygget etter mønstertegningene til Linstow/Sverdrup gjør at det også fikk en interessant arkitekturhistorisk verdi.

For å komme ned i materiale har jeg valgt å ha fokus på sidebygning nord og omtaler hovedhuset og sidebygning syd der det er nødvendig for å forstå sammenhengen. Jeg har også valgt å ikke gå i dybden på perioden etter 1901 da det i henhold til branntakster og lokalhistorie ble bolig og ikke så relevant for min hypotese om det opprinnelige handelshuset.

Målet er å dokumentere, analysere og tolke det vi har funnet for å bekrefte hypotesen om en «ukjent handelsgård på Karljohansvern» som utgangspunkt for den videre fortellingen.

Hvordan vise at dette har vært et handelshus?

BYGGEOPPGAVEN:

Marketenteri:

Figur 15

Figur 6 Servering

Figur 7 Sosialt

Marketenter (mlat. Marketenter, ty. Marketender) var en som solgte forskjellige varer til soldatene i leir eller garnison, varer som ikke hørte til den militære forpleining. Det kunne dreie seg om tobakk, drikkevarer o.a. Marketenteren fulgte gjerne soldatene i

felten, og hans utsalgssted ble kalt for marketenteri. I Kristiania ble marketenter i første halvdel av 1800- tallet brukt om en som hadde borgerskap som vertshusholder.⁶

Marketenteri på Karljohansvern:

I forbindelse med etablering av Horten Verft og orlog-stasjonen, ble det etablert handelshus på Karljohansvern. Marketenterne på Horten hadde også en viktig oppgave i å forsyne arbeiderne på verftet. I tillegg til soldatene var det på det meste over 3000 verftsarbeidere på Horten verft som var innlosjert på forskjellige steder i området.

Marketenteren og de øvrige beboerne:

Figur 8 Herr og fru Jacobsen og Generalmajor Olsen

Figur 9 "Det røde hus"

Det første handelshuset i Horten ble etablert i 1793 da Anders Amundsen Walløe kjøpte Horten gård. Det holdt til i «Det røde hus». Walløe var både skipsreder og kjøpmann. Kjøpmannshuset ble solgt i 1803 til Balzer Rustad som var gjestgiver og fergestedets innehaver. (Fergestedet over til Moss var mye lenger nord enn det er i dag, korteste vei over fjorden.) Han ble kalt marketenter, et eldre ord for kjøpmann og gjestgiver i militære garnisoner. Han gikk konkurs i 1829 og tidligere bokholder fra Fritzøe jernverk, Kristian Basballe Schroeter tok over. På grunn av etableringen av Marinebasen, ble det ansatt to nye kjøpmenn, begge fra Fredriksvern (Stavern). Disse oppførte hvert sitt hus nordøst for «Det røde hus». Da Schroeter sluttet som kjøpmann i 1840 overtok Christian Olsen, men han flyttet fra «det røde huset» året etter. Der hadde han bygget Gaard nr 2, i dag Admiralveien 9. Han var opprinnelig fra Helgøya ved Hamar (mulig forbindelse til Hovelsrud gård på Nes bygget etter mønstertegningene til Linstow/Sverdrup). Forretningene gikk ikke så bra og allerede høsten 1841 måtte han avslutte virksomheten. I 1844 ble eiendommen solgt på auksjon til sønnen, Ole Edvard Olsen. Han fikk tre barn. (En av disse var Christian Wilhelm Engel som ble general og forsvarsminister. Han hadde også forbindelser til Hovelsrud på Nes) Ole Edvard Olsen drev handelshuset knapt et år og eiendommen ble kjøpt av Lars Jacobsen i april 1845. Han drev forretningen med stort overskudd, men på slutten av 1860 årene gikk forretningen tilbake etter hvert som Horten ble oppbygget og nye forretninger ble etablert. I begynnelsen av 1870 årene overlot han bygningene til en slektning.

Etter Jacobsens død i 1887 overtok hans kone driften av forretningen. Enkefru Jacobsen satt med eiendommen til hun døde i 1899 og arvingene ved infanterioffiser Helge Semb Jacobsen, overtok. Han var krigskommisær i Horten-Vestfolds krigskommisariat. I 1916 ble den solgt fra *kjøbmand Lars Jacobsens samtlige og myndige arvinger* til kommandørkaptein Jacob von der

⁶ Dag Gundersen (2020)

Lippe. I 1953 fikk kommandør Sven Oppegaard skjøtet på eiendommen og ved hans bortgang overtok datteren Gunvor eiendommen og ga det navnet «Bakkehuset».⁷

Siden det var Christian Olsen som hadde drevet marketenteriet «det røde hus» og fortsatte driften på Gaard 2, er det naturlig å tro at programmet for byggeoppgaven var basert på funksjonene der.

«Den søndre stua benyttes til til spise og samlingsværelse for etablissementets embetsmenn og offiserer. I dette værelset, som han skulle holde oppvarmet og møblert, var merkantenteren forpliktet til ved sluttet bod å bespise de funksjonærer som forlangte det, med varm middagsmat av forsvarlig beskaffenhet til en rimelig pris»

«Butikken var i en liten sidebygning. I middagshvilen skulle det på de steder som første ekvipasjemester bestemte, være utsalg til de approberte priser av brød, sild, smør, øl, kornbrennevin, skråtobakk og ost.»⁸

BYGNINGSHISTORIE:

Figur 16 Foto fra Riksantikvaren ca 1920

Figur 17 Foto fra Riksantikvaren ca 1920

Fordi det ikke var originaltegninger av bygningene bruker vi branntakster, egne registreringer og oppmålinger. Samt opplysninger fra lokal historie. Dessverre mangler det branntakster fra perioden 1840 og 1901. Men anlegget har fellestrekk med Linstow-Sverdrup mønstertegninger utarbeidet for prestegårder i Norge i 1938, og er sannsynligvis bygget med disse som utgangspunkt. Disse tegningene var mønster for flere gårdsanlegg rundt om i landet og ble tilpasset sted og funksjon av lokale byggmestere. Beskrivelsene i branntakstene stemmer godt overens med mønstertegningene og bygningene slik de har vært og er i dag.

⁷ Jan Fredrik Lund, tidligere eier (2005?)

⁸ Baggethun (1960)

Branntakster⁹

Figur 18 Utdrag fra branntakst 1901

Figur 19 Utdrag fra branntakst 1901

Figur 20 Utdrag fra branntakst 1904

Figur 21 utdrag fra branntakst 1904

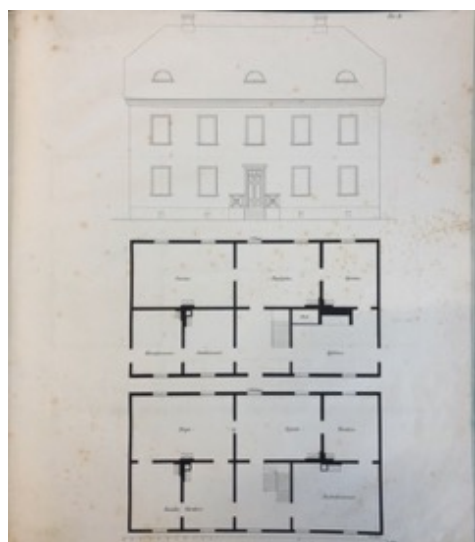
I følge branntakst, datert 5. mai 1901, ble «butikken» fjernet i sidebygningen og denne gjort om til «beboelse». Dette ble gjort siden forrige takst 4. september 1890. Det ble sannsynligvis etablert en korsplan. Beskrevet med oljemalte panelte vegger innvendig. Her fant vi et avvik mellom det vi har funnet i bygningen og i branntaksten. I taksten fra 1901 ble det beskrevet «5 vinduer, 4 enkle og en dobbel dør». Mens vi har registrert 6 vinduer og 6 enkle dører. Men vi må tro at branntakstene ved Lensmand Andersen og hans medtakstmenn har registrert riktig.

Siden forrige takst i 1890 ble det gjort store endringer i hovedstrukturen i anlegget. Det ble etablert to trappehus på hovedbygningen, ett i gården som trappen i hovedhuset ble flyttet til, slik at det ble en uavhengig adkomst til 2. etasje. Samt ny adkomst til 2. etasje mellom «butikken» og hovedhuset på nordsiden. Valmen på sidebygningen ble revet og «rettet» ut i øvelsen med trapperommet mot nord. Begge disse tilbyggene har utforming og detaljering som tilhører sveitserstil så det er sannsynlig at det blitt gjort ved århundreskiftet. Litt usikkert når uthusene ble revet. Sannsynligvis tidligere.

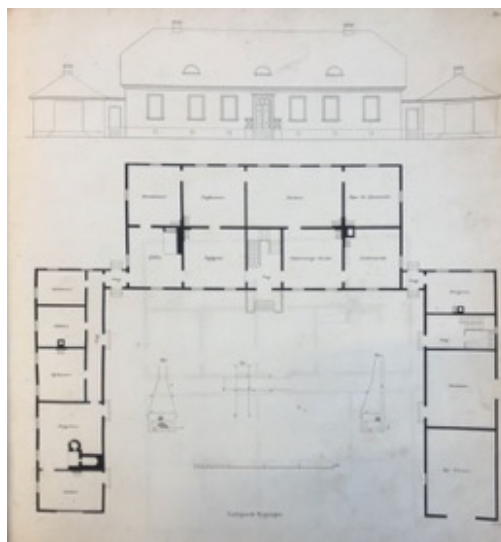
Det ble gjort en takst i 1904 og en 1907 (antakelig i forbindelse med overtakelse) der eieren, infanterioffiser J.H Semb var tilstede sammen med kaptein Jacobsen som bekrefter til Lensmand Andersen at det ikke er gjort andre forandringer enn «vanlig vedlikehold».

⁹ Rolf Kristensen, Lokalhistorisk senter Horten (personlig kommunikasjon 17. april 2020) informerte i e-post om branntakster med informasjon om Admiralveien 9.

Linstow-Sverdrups Mønstertegninger

Figur 22 Linstows standard for 2 etasjers bygning

Figur 23 Linstow/Sverdrups standard med sidefløyer

Etter at arkitekt H.D.F Linstow på oppdrag av kirkedepartementet hadde utarbeidet mønstertegninger for kirkebygg begynte Kirkedepartementet på midten av 1830 tallet arbeidet med å forbedre boforholdene for prestene og de fikk utarbeidet «*Veiledning til anlæg og bebyggelse af Prestgaarde paa landet i Norge*», som inneholdt mønstertegninger til alle bygninger som tilhørte på en prestegård. Rettledningen ble sendt til alle prestegjeld i 1835. Tegningene ble tegnet av Jacob L.B. Sverdrup med utgangspunkt i Linstows prestegårdstegninger. Begge bygningene i empirestil både i plan og fasade. Linstow laget standardene men det var Sverdrup som utarbeidet veiledningen og tegningene. Med sin erfaring fra landbruket og grunnlegger av Norges første landbrukshøgskole i Sem i Borre¹⁰, la han sidefløyer til Linstows standard. Han var opptatt av å bygge husene sammen for bedre kommunikasjon og vedlikehold. Hans tegninger omfattet derfor en hovedbygning med to fløybygninger og en driftsbygning der flere funksjoner var samlet under ett tak.

*«Alle husa burde grupperes rundt en gardsplass og ligge så tett at de dannet et lukket eller nesten lukket gardstun».*¹¹

Bare et fåtall hovedbygninger ble bygd med begge fløyene, eller fløyer overhode.

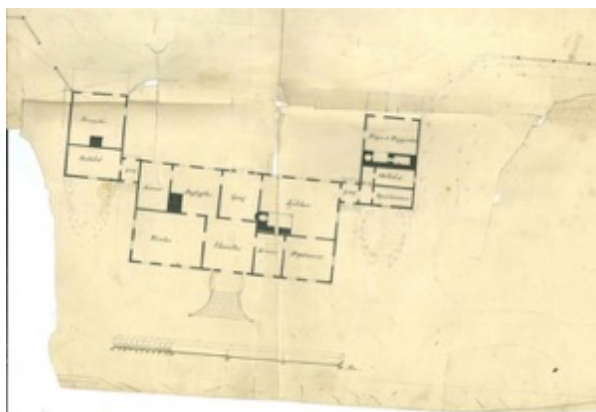
Admiralveien er en enkel utgave av Sverdrups forslag. Fløyene er redusert til sidebygninger og overgangen mellom hovedhus og sidebygninger er ikke tydelig definert som beskrevet i veiledningen. Det mest karakteristiske med anlegget her er at bygningene ligger rundt et felles lukket gårdsrom eller gardstun.¹²

¹⁰ Sem i Borre er ikke langt unna Karljohansvern, så det kan finnes en forbindelse her.

¹¹ Jan E. Horgen (1999)

¹² Jan E. Horgen (1999)

Tilsvarende anlegg

Figur 24 Plantegning av Hovelsrud Gård på Nes.

Figur 25 Hovelsrud Gård, foto fra internett.

Figur 26 "Bakkehuset" Admiralveien 9

Vi finner nesten tilsvarende anlegg på Nes i Hedmark, Hovelsrud Gård. Begge disse anleggene har to etasjer i hovedbygningen og er en kombinasjon av de to alternativene.

Mønstertegningene viser to eksempler, det ene viser en to-etasjers hovedbygning uten sidebygninger og det andre eksemplet en hovedbygning med en etasje og sidefløyer. At de to alternativene ble kombinert kan bekrefte at anleggene ble tilpasset sted, funksjon og byggherrens ønsker.

Figur 27 Lyngdal Prestegård, foto fra internett.

Figur 28 Tysvær Prestegård, foto fra internett.

Lyngdal og Tysvær Prestegårder er også anlegg bygget etter den Sverdrup-Linstowske standard. Mønstertegningene ligger til grunn for mange hovedbygninger fra den tiden, men få anlegg ble bygget med fløybygninger.

Jeg har som sagt ikke gått i dybden på hovedhus og sidebygning syd, men det er interessant å se at anlegget sett som helhet er i planløsning og disponering omtrent identisk med originale tegninger fra Hovelsrud Gård på Nes og Sverdrups videreføring av Linstows mønstertegning. Begge gårdene avviker fra standarden ved at hovedbygningene har to etasjer, og at det er sidebygninger og ikke sidefløyer. Sidebygning nord har hatt marketerteri/butikkfunksjonen der Hovelsrud har hatt drengestue og rullebod men begge hadde bakerovn i den ene sidebygningen. Det er bare Gaard no. 2 som hadde helt lukket gårdsrom.

Hva bygningen fortalte:

Dører og vinduer

Figur 29 Dør mot nord har vært større.

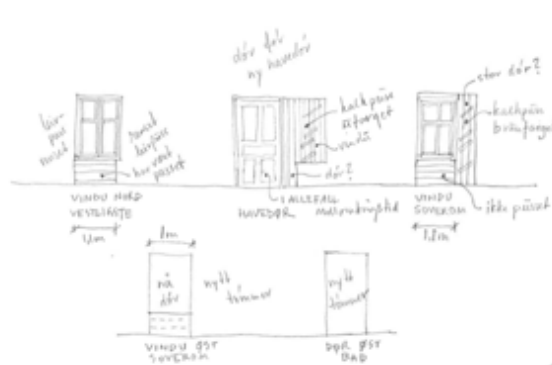
Figur 30 En dør til mot nord.

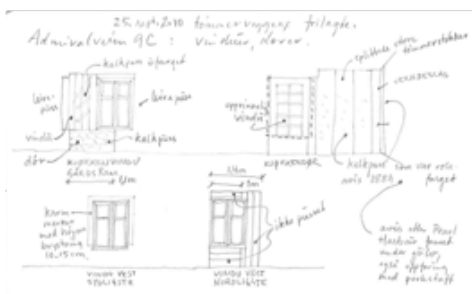
Figur 31 Reparasjon av tømmervegg

Figur 32 Merker i karm etter høyere brystning

Figur 33 Dokumentasjon av funn

Figur 34 Dokumentasjon av funn

Under tilbakeføringen/oppussingen ble det avdekket mye informasjon.

Det har vært mange forskjellige åpninger i tømmerkassen som bekrefter at denne sidebygningen har endret funksjoner eller også at den kan ha blitt flyttet hit. Flere av åpningene har både vært dører og vinduer i forskjellige størrelser.

Materialene som er benyttet i endringer og reparasjoner forteller noe om hvilke tidspunkt endringene kan ha blitt utført. Spritboden, mellom sidebygning nord og hovedbygningen er i murt i tegl med gitter for vinduene. Litt uklart om det var tilgang til denne fra hovedhus eller sidebygning. Vi finner merker etter et skråtak over spritboden antakelig fra tidligere enn da trapperommet ble etablert og valmen ble rettet ut.

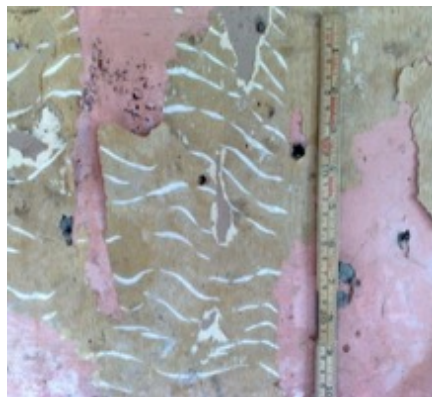
Begge sidebygningene har hatt tilgang til gården, «Den fjerde vegg» mot gården har vært lukket med boder, og ble benyttet som gjennomgang til utedoer som lå i svalgangen til sidebygningen mot syd.

«Min mor husker godt utedoen, en seks(?)seter med trapp opp til barnehullet. Om vinteren var det mørkt og kaldt og hushjelpen måtte følge dem med en fjøslykt»¹³

Farger og overflater:

Figur 35 Leirpuss på tømmer

Figur 36 Eikeådring trykket på papir

Figur 37 Lag på lag

Figur 38 Original gerikt og ny tilsvarende

¹³ Trygve Fjelstad, sønn av tidligere beboer.

Innvendige tømmervegger har vært rappet med leirpuss. Leiren var festet med diagonale trapesformete lekter på tømmeret. Leirpussen var i hovedrommet overflatebehandlet med limfarge eller kalkmaling i gammelrosa som var i overensstemmelse med tidsriktige farger.¹⁴ Vanskelig å tidfeste eksakt, men antakelig fra ganske tidlig pga tapetlagene som ligger utenpå, som kan tidfestet til ca 1860. Det er en av de første trykkete tapeter med mønster av eikeådring.¹⁵ Det kan virke litt underlig at marketenteriet eller butikken har hatt malt leirpuss og også etterhvert tapet. Men leirpussen isolerte godt og dekor i form av malt puss og tapet kan forenes med at det store rommet var bespisning og opphold, med matlaging på grue. Mens lagerrommene mot øst kun var «støvbundet», med en brunlig overflate. All øvrig behandling var fra perioden 1890-1901 og senere, men vi fant en bit av en gerikt, brukt som fyllmateriale under et av gulvene, av det som ser ut som kan være opprinnelig listverk fra 1840.

Gulv og innredning:

Figur 39 Luke i gulvet

Figur 40 Spor i gulvet foran disken.

Figur 41 Avisutklipp i fra 1882

Det har vært luke i gulvet ned til kjeller der hvor grua var og det er spor i gulvet etter en disk plassert midt i rommet og inngang fra vestsiden. På grunn av diskens plassering er det grunn til å tro at det er i butikkperioden det var dør i det som i dag er det nordligste vinduet mot vest. I den perioden ble det også lagt nytt gulv. Avisutklipp i veggen fra 1882.

I henhold til branntakster og lokalhistorie skjedde de største endringene mellom 1890 og 1901, da anlegget ble gjort om fra handelshus til bolig. Trolig da slektningen til enkefrue Jacobsen tok over tidlig på 1900 tallet. Den første branntaksten er fra 1901 og henviser til forrige takst 1890. Jeg har ikke funnet skriftlig dokumentasjon fra perioden mellom 1840 og 1890. I tidsrommet mellom 1901 og frem til nyere tid finnes det dokumentasjon fra tidligere eier og i lokalhistorien. Men det er allikevel ikke så relevant for handelshusets historie.

¹⁴ Tore Drange, Hans Olaf Aanesen, Jon Brønne (2011)

¹⁵ Ref. Jon Brønne

Hvor stort har anlegget vært?

Figur 42 Kart fra 1896

Figur 43 Foto som viser flere bygninger årstall ukjent

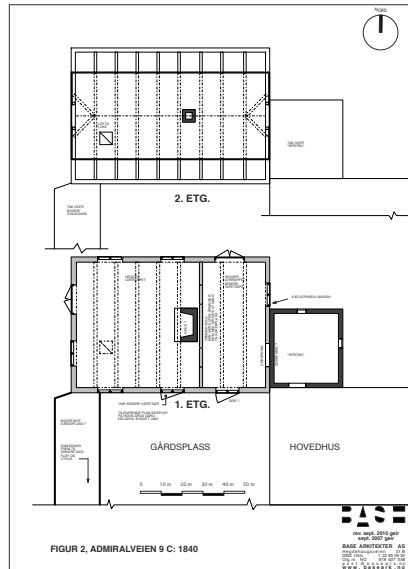
Figur 44 Kart som viser låve og uthus, årstall ukjent

Hovedhuset har antakelig vært bolig for marketenteren og hans familie samt tjenestefolk. Dette stemmer med beskrivelsene i branntakstene og tegningene til Linstow/Sverdrup. Det var opprinnelig flere hus på eiendommen, tilsammen åtte hus registrert på kart og i henhold til branntaksten fra 1901; Låve, boder, stall, vognskjul og smie. Det er uklart når disse er revet, men to uthusbygninger finnes på kart og foto fra ca 1920.

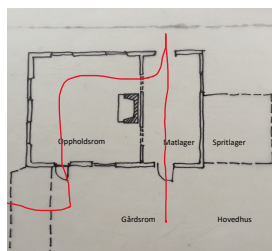
OPPSUMMERING

Refleksjon

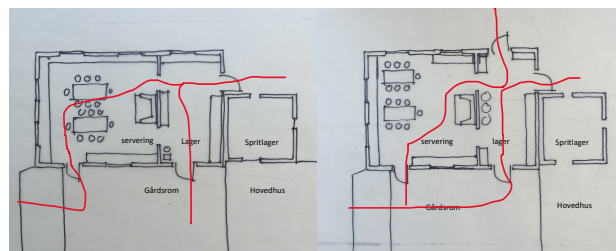
Marketeriet slik det kan ha vært i 1840-1890:

Figur 45 Plantegning 1840 Marketeriet

Figur 46 Plan med bevegelse

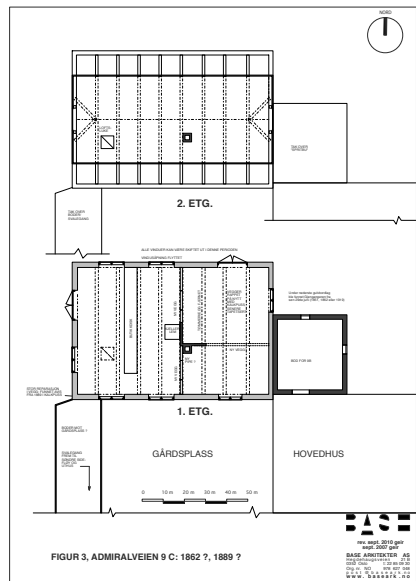

Figur 47 Møbleringsplaner

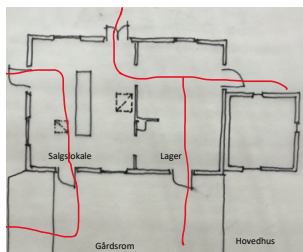
Det har opprinnelig vært to rom. Oppholdsrom og lager med tilgang til spritbod (sprinkler foran vinduene) mot hovedhus. I oppholdsrommet og i fundamentet under huset fant vi rester etter grue. Dette er også i henhold til Sverdrup/Linstows mønstertegninger. Sidebygningen mot syd er ganske mye større enn den mot nord og inneholdt en stor bakerovn som vitner om større produksjon enn til privat bruk. Hovelsrud gård på Nes har også bakerovn i sidebygningen, men den er mye mindre. Sidebygning nord har hatt flere døråpninger. Dette kan stemme med at det har vært et annerledes bevegelsesmønster i et handelshus enn i en bolig. Adkomst og varelevering ut og inn, både fra gården og fra utsiden.

Begge sidebygningene har hatt tilgang til gården, «Den fjerde vegg» mot gården har vært lukket med boder, og ble benyttet som gjennomgang til utedoer som lå i svalgangen til sidebygningen mot syd.

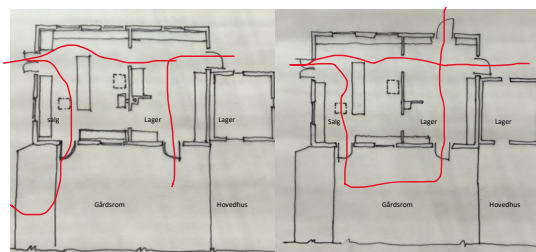
Butikken slik den kan ha vært 1860-1890:

Figur 48 Plan 1860 butikk

Figur 49 Plan med bevegelse.

Figur 50 Møbleringsplaner

På et tidspunkt mellom 1840 og 1890 har den nordlige sidebygningen blitt endret til «butikk», betegnelse brukt i branntaksten fra 1901.

Grua er revet, veggene mellom de to rommene er flyttet og det er spor etter en ovn.

«Bodene»:

Figur 51 Inngang

Figur 52 "bodene" inn mot gården

Som anlegget fremstår i dag, gir det seg ut for å være boliger. Men man blir nysgjerrig på om det kan ha vært noe annet på grunn av det høye «gjerdet.»

Endringene som ble gjort på sekstitallet, da bodene ble revet har beholdt karakteren i anlegget. Men utformingen er vanskelig fordi den fremstår som et gjerde med tak og ikke et volum. Mot sidebygning syd er det mer troverdig nettopp fordi volumet er ivaretatt. Den opprinnelige utformingen av bodene var helt lukket og avvisende. Bodveggen hadde en helt konkret funksjon for oppbevaring i forbindelse med at det ble bygget som et driftsanlegg. Men det er også hovedinngangen til gården og det er forståelig ved endret bruk til bolig at det var et ønske om å åpne opp.

Gårdsrommet:

Figur 53 Gårdsrom mot sidebygning nord.

Figur 54 Trappehus

Figur 55 Gårdsrom mot sidebygning syd

Den viktigste faktoren/grepet for å kunne formidle hva anlegget har vært, vil være å beholde bygningenes felles tilgang til gården. Det var bevegelsen i anlegget, dynamikken i planløsningene og forholdet mellom ute og inne som fortalte mest om byggeoppgaven. Dette har vært et driftsanlegg som ble bygget for å betjene marketenteriet, med flere innganger og utganger til gården. Med bakeriet på ene siden og servering og lager på andre siden. Disse ble flyttet da enhetene skulle benyttes som bolig for ulike familier. Dersom «det nye» trappehuset ikke hadde vært der, hadde gården vært større og mer generøs og det hadde vært mer naturlig å bruke det som et fellesrom for beboerne. Bakerovnen i sidebygning syd ble fjernet så sent som etter seksjoneringen i 2001.

Man kunne selvfølgelig ha ønsket seg å fjerne «det nye» trappehuset, for å tilbakeføre gården til det opprinnelige. Men det er både urealistisk på grunn av dagens bruk og ville også ha fjernet en vesentlig endring som ble et nytt kapittel i anleggets historie. Sidebygning syd kan med fordel tilbakeføre vinduer, både i format og detaljering tilsvarende hovedhuset i empirestil, både inn mot gården og på sydsiden. Her er det gjort endringer som ikke ivaretar husets «sjel». Og bakerovnene skulle ikke ha blitt fjernet. Inn mot gården har hovedhuset ett vindu som er originalt og viser at utskiftning av resterende vinduer gjennom tiden har fulgt det opprinnelige.

Trappehus mot nord:

Figur 56 Sett fra sjøen

Figur 57 Sett fra nord

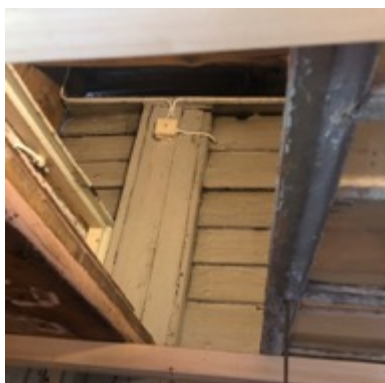
Figur 58 Fra nord

Det andre «nye» trappehuset fra 1901/1906 mot nord kan med fordel fjernes, fordi det i dag ikke er tilgang til andre etasje. Men planløsningen og inngangen i første etasje beholdes. Den to-fløyete døren med glassfelt i øvre speil og inndeling av dørfillinger er en god representant for sveitserstilen og forteller om endringen som skjedde ved århundreskiftet. Da blir det samtidig ryddet opp i overgangen mellom sidebygning nord, hovedhus og spritboden. Skråtaket fjernes og halvvalmen gjenopprettes.

Utvendige farger:

Figur 59 Farge funnet i gården

Figur 60 Nordvegg hovedhus.

Figur 61 Fargepaletter fra senempire og sveitserstil

Når det gjelder utvendig farger, har anlegget opprinnelig ikke vært hvitt. I perioden 1840-1901 har det antakelig vært den fargen vi finner på nordveggen på hovedhuset i «snekerboden» som stemmer med den historiske fargepaletten fra senempiren. Den røde veggen vi finner på hovedveggen i kjellertrappen kan ha vært malt i hele gården. Jeg har ikke fått tatt fargeprøver her, men støtter meg på beskrivelsen i «Gamle trehus»¹⁶ På fotoet fra riksantikvaren ca 1920, kan det se ut som om anlegget heller ikke er hvitt, så kanskje det beholdt de opprinnelige fargene frem til Doktor Jansen overtok i 1965.

Dersom den opprinnelige fargen skulle tilbakeføres, hva da med trappehuset i gården?

Da er vi over i prosjektering og jeg tenker at en må ta utgangspunkt i de fargene som finnes på veggene og sammen med de historiske palettene fra 1840 og 1905 og forsøke å finne en kombinasjon som blir en del av fortellingen. Det gjelder ikke bare panel, men listverk, dører og vinduer.

¹⁶ Tore Drange, Hans Olaf Aanensen, Jon Brønne (2011)

Dører i gården:

Figur 62 Ny dør i trappehus

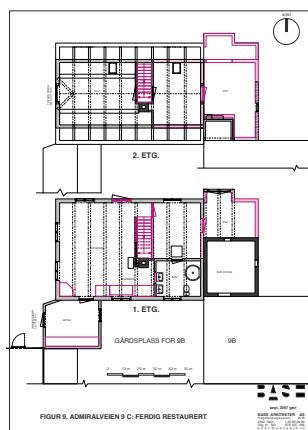
Figur 63 Ny kjøkkendør i hovedbygning

Figur 64 Ny hoveddør i trappehus

Hovedhuset har fått nye dører inn mot gården. Denne utskiftningen har fulgt dette prinsippet at den nye døren i trappehuset tilhører 1901 og dørene i hovedhuset har detaljering som følger 1840.¹⁷

Interiør:

Figur 65 Plan ferdig.

Figur 66 Hovedrom 2020

Figur 67 2. etasje 2020

Her er planløsningen i første etasje tilbakeført til hvordan det kan ha vært når det ble bygget i 1840. Det var opprinnelig flere dører, sannsynligvis to til gården og en ut mot sletta. I butikkperioden har det vært en dør mot vest også, dette stemmer med inngang og plassering av disk. Det store bygningsmessige grepet er å åpne opp og «henge» konstruksjonen opp i langsgående dragere som holder huset og gjør at det store rommet beholdes i første etasje. Dette er gjort for å kunne gjenopprette planen fra 1840 og samtidig utnytte andre etasje til beboelse, sovesal. Det oppleves riktig at loftet er behandlet som et uavhengig selvstendig rom med helt egen detaljering, siden det ikke var i bruk til noe annet enn lager opprinnelig. Rommet er malt som et hvelv. Trappen opp er laget som en enkel bratt rettløpstrapp på baksiden av brannmuren og forstyrrer ikke hovedrommet. For fortellingens skyld hadde det vært bedre å beholde dørene både ut mot gården og mot nord. Og fordi rommet mot øst og

¹⁷ I samarbeid med Anne Claude og Espen Lund, eiere av hovedbygning.

spritbod antakelig har vært lager ville det vært mer naturlig å ha kjøkkenet der med tilgang ut på begge sider med dører inn til hovedrom på hver side av brannmur. Slik man kan se det for seg at det var bespisning i hovedrommet og lager med evt. tilgang til spritboden i rommet bakenfor. Grua kan bli «tilbakeført» ved at det blir tilført et ildsted i forbindelse med brannmur og ovn. Etasjeovnen er ikke tidsriktig, men har tilhørighet til Karljohansvern og hentet fra Admiralboligen.

En fordel med at kjøkkenet er plassert der det ligger nå, er at kontakten med gårdsrommet er gjenetablert. Alle yttervegger er rappet med leirpuss, foreløpig ubehandlet. Hovedrommet vil bli tilbakeført med tilsvarende rosa limfarge/kalkmaling som var, mens det andre forblir ubehandlet. Nye panelvegger er glattpanel for maling. Det er etablert en lav brystning i begge rom, uvisst om det har vært det opprinnelig. Men det er ikke fremmed for tidsperioden så det oppleves riktig sammen med tidsriktige dører fra møkkakjelleren til nabohuset. Nye vinduer og belistning er kopi av original list vi fant under prosessen.

Det er tatt mange riktige valg, men historien til handelsgården ligger fremdeles ganske skjult. Det viktigste grepet hadde vært å tilbakeføre tilgang til gårdsrommet slik at de tre bygningene gjenoppretter dialogen de hadde opprinnelig. Og å fargesette anlegget på en måte som gav det tilbake noe av sin opprinnelige identitet.

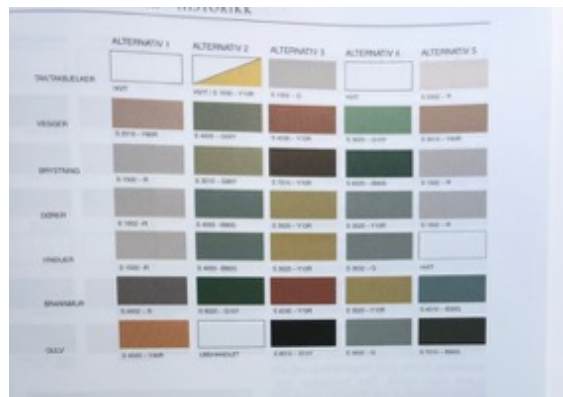
Videre arbeid med sidebygning nord:

Figur 68 Kartlegging

Figur 69 Utprøving farger

Figur 70 Historiske farger senempire¹⁸

Selv om fargene kanskje ikke kan fortelle så mye om handelsgården er det ønske om at de skal fortelle om perioden huset er bygget. Ved å kombinere historiske fargepaletter og funn i bygningen er målet å sette sammen en kombinasjon av det opprinnelige og det tilførte på en måte som kan gi assosiasjoner og gjenkjennelse av det som har vært uten å prøve å kopiere originalen. Slik at helheten beholdes og historien fortelles videre ved å ha en bevisst holdning til hva som må være med videre og hva som ikke er så viktig.

Konklusjon:

Målet var å dokumentere, analysere og tolke det som er funnet for å bekrefte hypotesen om en «Ukjent handelsgård på Karljohansvern?»

¹⁸ Tore Drange, Hans Olaf Aanensen, Jon Brønne (2011)

Slik jeg ser det og har fått det bekreftet i analysen, har dette vært en handelsgård. Selv om anlegget ikke er fredet, bør det tas vare på som en viktig del av Karljohansverns historie og kulturarv som et viktig supplement til historien og samfunnet rundt orlogstasjonen og Horten verft. Slik at når det gjøres endringer må dette ligge til grunn.

Anlegget har også viktig arkitekturhistorisk verdi fordi det er ett av få anlegg som er bygget med sidebygninger etter Linstow/Sverdrups mønstertegninger.

Anbefaling:

«Alle husa burde grupperes rundt en gardsplass og ligge så tett at de dannet et lukket eller nesten lukket gårdsrom»

«Sjela» til dette anlegget ligger i hovedsak i gårdsrommet og bygningenes tilgang til gården.

For at Admiralveien 9 skal kunne fortelle sin historie er det noen faktorer som må være tilstede:

- 1 Alle bygninger må ha tilgang til gårdsrommet og samles rundt dette.
- 2 Historiske tidsriktige farger utvendig og innvendig må «gjenetableres».
- 3 Tilbakeføre til tidsriktige vinduer i sidebygning syd.
- 4 Opprydning av trappehus og gjenetablering av halvvalm på sidebygning nord.

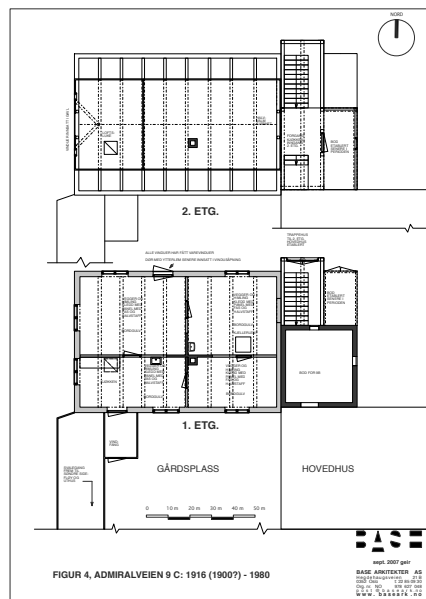

Figur 71 Anlegget sett fra nord

HISTORIE 1900 -2020

Jeg har valgt å fortelle historien til Marketenteriet, fordi det var den opprinnelige byggeoppgaven og den forteller Karljohansvern historie. Derfor går jeg som sagt ikke veldig inn i periodene etter 1901, da anlegget ble endret til «beboelse». Jeg legger likevel ved det som er funnet av bygningshistorisk utvikling frem til i dag.

1901-1916 (Jacobsens slektninger)

Figur 72 Plan 1901/1916

Denne planløsningen ble antakelig etablert da det ble beboelse ved århundreskiftet etter enkefrue Jacobsens død og hennes slektninger overtok.

1916-1953

Karljohansvern 3/Gaard No. 2. (Von der Lippe)

Fra denne perioden har jeg ikke funnet branntakster, men har funnet informasjon i lokalhistorien. Trolig beholdt huset denne planløsningen frem til doktor Ianssen flyttet inn i «Eva huset» (sidebygning nord) i 1980.

Det var før krigen ikke lagt inn WC og beboerne måtte gå gjennom en svalgang i den sydlige sidebygningen for å komme til uthuset. De tyske okkupantene la inn WC i begge etasjer i hovedhuset og da uthuset ble revet etter krigen, fikk sidebygning nord tilgang til toalett i underetasjen i hovedhuset.

1953-1960

Karljohansvern 3/KJV 3 (Oppegaard)

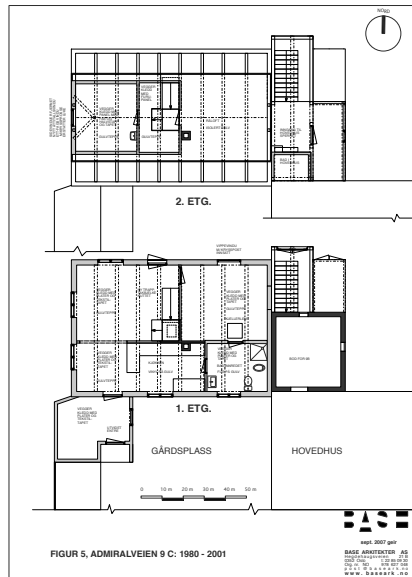
Jeg finner ikke noen bygningsmessige endringer i denne perioden da Kommandør Sven Oppegaard eide bygningen så jeg går ut fra at det hører innunder «vanlig vedlikehold».

1960-1980 Karljohansvern 3/KJV 3 (Ianssen)

Da lege Carl W. Ianssen etablerte seg i hovedhuset i 1960 ble gamle bodene revet og erstattet med «gjerde med tak» og sidebygning nord ble til «Evahuset» oppkalt etter Ianssens datter.

1980-2001

Admiralveien 9 (Eva og Jan Fredrik Lund)

Figur 1 Plan 1980 - 2001

I forbindelse med at veiene på Karljohansvern fikk nye navn i begynnelsen av 80 tallet ble nå KJV 3 til Admiralveien 9

Ved overtakelsen til Eva og Jan Fredrik Lund i 1980, ble det gjort endringer både i hovedhus og sidebygninger. Og doktor lanssen flyttet inn i en nyrenovert sidebygning nord, «Eva huset.»

Alle tak fikk ny takstein, alle hus nye elektriske anlegg og nytt røropplegg i sidebygningene. Og pipen på hovedhuset ble totalrenovert.

Sidebygning syd; «Alfhildhuset» oppkalt etter Gunvor lanssen sin søster, fikk ny ytterkledning samt utskiftning av en del vinduer.

Nordveggen på sidebygning nord, «Evahuset», fikk ny kledning og eiendommen ble tilkoblet det nye kloakksystemet på Karljohansvern.

2001-2020

«Sameiet Gaard No 2» (Admiralveien 9 a,b,c)

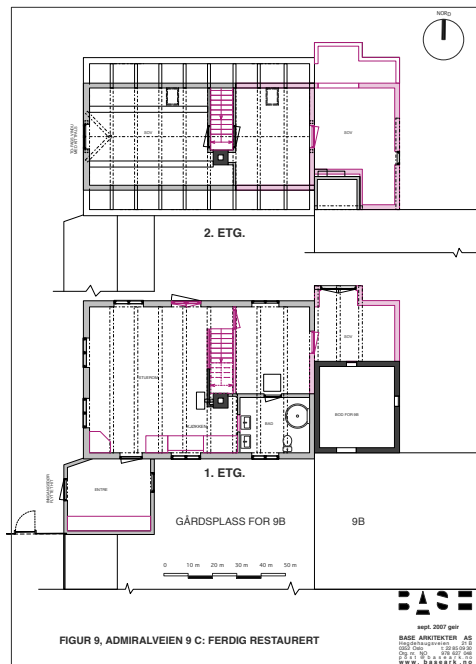

Figure 2 Plan "ferdig"

Eiendommen ble seksjonert i 2001 sidebygning nord ble overtatt av Vigdis Ruud og Geir Dingstad. Sidebygning syd ble overtatt av Sidsel Jensen. Hovedbygningen ble overtatt av Anne Claude og Espen Lund i 2010.

Sidebygning syd har gjennomgått store endringer, blant annet fjerning av bakerovnen og utskiftning av vinduer. I hovedbygningen er det ikke gjort andre forandringer enn «vanlig vedlikehold». Bortsett fra nye dører i 2019.

I løpet av perioden fra 2001 til i dag har sidebygning nord gjennomgått store endringer.

Intensjonen var og er å tilbakeføre bygningen til det opprinnelige uten nødvendigvis å kopiere det vi tror er «originalen».

Når det gjelder å finne et hus sin «sjel» identitet, eller karakter, sitter den i alle elementene. I beliggenhet, typologi, konstruksjon, materialer, farger, uttrykk og opplevelse. I respekt for husets opprinnelige karakter uavhengig av formelt vern og vernestatus, fortjener bygningen en analyse på alle plan enten vi velger den ene eller andre form for fortelling.

Her er det forsøkt å ta sidebygning nord på alvor når det gjelder de valgene som er tatt underveis. Både når det gjelder det visuelle uttrykket, men også ved valg av materialer og utførelse som også er med på å videreføre en helhetlig «sjel» og identitet.

KILDER:

Prosjektering og utførelse av arbeider i sidebygning nord, samt prosessfoto med dokumentasjon er hovedsaklig utført av Sivilarkitekt MNAL Geir Dingstad.
Foto av eksisterende situasjon er ved Vigdis Ruud.

Litteraturliste:

Drange, T., Aanesen, H.O., Brønne, J. (2011). *Gamle Trehus*. Oslo: Universitetsforlaget.

Norberg-Schulz, C. (1967) *Intensjoner i Arkitekturen*. Oslo: Universitetsforlaget.

Vadstrup, S. (2015). *Analyse- og Værdisætningsmetoden, til historisk forankret og helhedsindpasset nybyggeri, restaurering, retablering og transformasjon*.
København: Kunstakademiets Arkitektskole.

Hædersdal, E. (1999). *Om at forstå et hus - Den dynamiska modellen - dokumentasjonsmetoder, vårdplan och restaureringsideologi*. Lund: Lund Tekniska Högskola

Unnerbäck, A. (2012) *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse*.
Stockholm: Riksantikvarieämbets förlag

Vadstrup, S. (2015). *Bygningstypologi-metoden til udpegning av bevaringsverdige bygninger*.
København: Kunstakademiets Arkitektskole.

Nybø, K.N. (2020). *Om arkitekturanalyse, registrering- karakterisering – verdisetting – Konklusjon*. Tekst publisert på Etterutdanningsmaster i arkitekturvern, Arkitektur- og Designhøgskolen i Oslo

Norberg-Schulz, C. (1991). *Arkitekturanalyse*. Tekst publisert på Arkitektur- og historie.
Arkitektshøgskolen i Oslo.

Riksantikvaren (1992). *Registrering av faste kulturminne i Norge-Kodeliste for registrering av hus*. Sefrak.

Nybø, K.N. (2019). *Husa våre - Arkitekturarven i Sogn og Fjordane*. Førde: Selja forlag

Kristensen, R. (?). En skjult handelsgård på Karljohansvern. *Gjengangeren*. Artikkel.

Lund, J.F. (2003?) *Om Gaard No.2 - bygget på Karljohansvern i 1838 – som ble til Karljohansvern 3 – som igjen ble til Admiralveien 9 – og som i 2001 er blitt til Sameiet «Gaard no. 2. Lokalhistorie tidligere eier*.

Horten Gård No 2 på Carljohansvern. Ukjent forfatter. Lokalhistorie.

Horgen, J. E. (1999) *Norske Prestegårder – Folk og hus*. Landbruksforlaget.

Baggethun, R. (1960). *Ferjestedet som ble marinestasjon*. Horten Kommune: Horten forlag.

Arkivverket. (2018, 27. november) Branntakster. <https://www.arkivverket.no/opplysninger-om-eiendom/branntakster>.

Kartverket. (2020, 8. juli) <https://www.kartverket.no/Kart/Historiske-kart/Historiske-kart-galleri/historiske-kart---detaljer/?kartid=1229>

Marinemuseet, Horten (2014) *Batteriene på Karljohansvern 1871-1874*. Foto av kartplansjer.

Linstow, H.D.F., Sverdrup J.L.B. (1835) *Veiledning til anlæg og bebyggelse af Prestgaarde paa landet i Norge*. Kirkedepartementet. Plansjeverk (Kunsthøgskolen i Oslo)